

<https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.04.28-44>
УДК [82.09 І. Франко: 929 Е. Кобилянський](477.83/.86)“187/191”

Олександра САЛІЙ, кандидат філологічних наук
Інститут Івана Франка НАН України
вул. М. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005
e-mail: oleksandra.salii@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0243-2184>

МИХАЙЛО КОТУРНИЦЬКИЙ (РЕСТЕ ЕРАЗМ КОБИЛЯНСЬКИЙ) У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМИН З ІВАНОМ ФРАНКОМ

У статті йдеться про польського громадсько-політичного діяча другої половини XIX — початку XX ст. Еразма Кобилянського, який відіграв негативну роль у житті Івана Франка. Саме через нього 1878 р. Франко став одним із підсудних у гучному судовому процесі над соціалістами в Галичині. Стаття висвітлює мало відомі дослідникам віхи біографії цього діяча.

*Розглянуто контакти І. Франка й Е. Кобилянського, поширення соціалістичних ідей у Галичині в 1870-х роках. Уперше проаналізовано рукописні листи Кобилянського до Франка. З'ясовано, хто був автором поетичної збірки «Українкі» (Львів, 1884), підписаної псевдонімом *Muchalko*.*

Ключові слова: соціалізм, судовий процес 1878 р., Галичина, біографія, конспірація, псевдонім, поляки, українці.

Прізвище Еразма Кобилянського біографам Івана Франка стало відоме аж у 30-х роках минулого століття. Однак цей чоловік відіграв у житті письменника доволі фатальну роль: так сталося, що саме через нього далекого 1877 р. Франка арештували через підозру в соціалістичній пропаганді й понад вісім місяців тримали у слідчому ізоляторі. 1890 р. молодий учений згадував:

Цитування: Салій О. Михайло Котурницький (ресте Еразм Кобилянський) у контексті взаємин з Іваном Франком // Слово і Час. 2022. № 4 (724). С. 28—44. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.04.28-44>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Безтолковий процес, котрий упав на мене, як серед вулиці цегла на голову, і котрий скінчився моїм засудженням, хоч у мене не було за душею й тіні того гріха, який мені закидували... <...> Та не сама тюрма була для мене найтяжчою пробою: засуд кримінального суду, а особливо те, що я опісля застав на світі, сто раз тяжчий і несправедливіший засуд усєї суспільності, кинений на нас, страшенно болів мене [21:49, 245—246].

Франко й судові чиновники не знали справжнього імені Кобилянського, адже той був соціалістом-конспіратором і мав чимало вигаданих прізвищ (про це — далі). Інтерес науковців до цього політичного діяча досі обмежувався періодом соціалістичного процесу 1877—1878 рр., хоча, як свідчать неопубліковані листи Кобилянського до Франка, а також листи Ольги Хоружинської до чоловіка від 1886 р., поляк-емігрант не раз намагався контактувати з письменником. Маловідомим і досі не з'ясованим аспектам контактів між ними присвячено пропонувану статтю. Зважаючи на те що в українській біографістиці немає вичерпної довідки про Еразма Кобилянського, варто детальніше ознайомитися з його життям та діяльністю (фактичні дані скомбіновано на основі польських та українських енциклопедій, мемуарів, статей).

Еразм Олександрович Кобилянський (народився 1854-го, за ін. відомостями — 1856 р., можливо, у м. Рівне Рівненської області, помер 1914-го, за ін. відомостями — 1918-го, можливо, теж на Волині) — громадський діяч, соціаліст, учасник польського революційного руху, політичний емігрант, брат Людвіга, Казимира і Романа Кобилянських, які відіграли важливу роль у польському соціалістичному русі. Відомий під псевдонімами: Михайло Котурницький (Michał Koturnicki), Michał Keller, Ludwik Michałowski, Ludwik Michałkowski, Stanisław Kremer, Keller, Станіслав Барабаш (Stanisław Barabasz), Dunin Borkowski, Dunin-Borkowski, Bankier, Michał Borkowski, Альбін Райський (Albin Rajski), Конорацькі, Konstanty Sławski, Сава Лепехін (Sawwa Liepiechin), Ян Конопинський (Jan Konopiński), Ян Конописький (Jan Konopiskij), Kazimierz Kuczyński [див.: 14; 25; 31].

Походив із родини збіднілої волинської шляхти. Закінчив Рівненське реальне училище. 1874 р. вступив до Технологічного інституту в Петербурзі, де провчився два роки. Як вільний слухач складав екзамен у петербурзькому Лісничому інституті (Лесной институт), але без успіху. У 1875—1876 рр. брав участь у петербурзьких революційних гуртках, зокрема С. Швецова й Р. Тессен, у студентських акціях протесту в листопаді 1875-го, через що його, очевидно, відрахували з Технологічного інституту. Дослідник польського соціалістичного руху В. Спехович зазначив, що історія першої соціалістичної організації в Кракові тісно пов'язана з участю польських студентів у соціалістичному русі Російської імперії, оскільки польська молодь, навчаючись у російських університетах, ознайомила з марксизмом і заснувала відповідні гуртки в Петербурзі та Києві [32, 137].

На початку 1877 р. в помешканні Кобилянського в Петербурзі вчинили обшук у зв'язку зі справою революційного російського робітничого

гуртка «Общество друзей» М. Натансона. Після цього Кобилянський був змушений виїхати за кордон, зокрема до Швейцарії, де брав участь у діяльності польської та російської еміграції. Тоді ж познайомився із Зигмунтом Мілковським (Miłkowski) та Михайлом Драгомановим [25, 160].

Дописував до народницького журналу «Вперёд!» [4, 163]. У травні 1877-го (під псевдонімом Станіслав Барабаш, як студент Академії мистецтв у Відні та австрійський підданий) виїхав до Львова, де за дорученням російського революційного руху мав налагодити контакти для передачі нелегальної літератури з Відня й Женеви. У червні його заарештувала австрійська поліція за те, що привіз заборонені книжки й листи від соціалістів, які мав таємно передати адресатам. Був одним із підсудних на соціалістичному процесі в Галичині (1878). Після тримісячного ув'язнення, відповідно до судового вироку, висланий за межі Австро-Угорщини, однак незабаром повернувся й оселився у Кракові під прізвиськом Станіслав Кремер. Брав активну участь у польському соціалістичному русі — далі таємно пересилав заборонену літературу до підросійської Польщі. Наприкінці 1879 р. його заарештували: у лютому — квітні 1880 р. був одним із підсудних у справі Людвіка Варинського (Wąguński) в т. зв. краківському процесі соціалістів. В обвинувальному акті фігурував як Михайло Котурницький із фальшивими прізвиськами Stanisław Kremer, Koporacki, Keller, Ludwik Michałowski, «Bankier» (очевидно, прізвисько), родом із Варшави [27, 204]. Про те, що прізвисько Котурницький теж було вигадане, австрійська влада не знала, хоча під час арешту поліція намагалася вибити із затриманого таке зізнання. Еміль Гекер цитував виступ Кобилянського під час судового слухання у Кракові, на якому той прилюдно заявляв про побиття і брутальну поведінку стражів порядку: його били і жмутами вивирали волосся з голови й бороди, «а потім повалили на підлогу» і знову били, бо відмовився назватися [27, 221]. Кобилянського засудили до одного місяця тюремного ув'язнення за нелегальний перетин кордону і змусили як підданого Російської імперії покинути Австро-Угорщину. Проте він і надалі під різними прізвиськами приїжджав до Галичини з тією ж метою — пересилання соціалістичної літератури до підросійської Польщі [27, 245]. У 1880-х мешкав у Франції, Австрії, Туреччині, Румунії, Америці та Швейцарії. Працював на заводах і залізниці. Член народницької революційної організації «Народна воля», що діяла на території Російської імперії (серпень 1879-го — березень 1887 р.) [23].

У Женеві 1881 р. з Болеславом Лімановським (Limanowski) і Зигмунтом Баліцьким (Balicki) став співзасновником соціалістичного товариства «Польський народ» («Lud Polski»), що утворилося в середовищі політичних емігрантів. Головною ідеєю, прописаною в програмі товариства, була боротьба за незалежність Польщі. У Лондоні 1883 р. під псевдонімом Kazimierz Kuczyński (Казимир Кучинський) видав брошуру «List otwarty do polskich i rosyjskich rewolucjonistów» («Відкритий лист до польських і російських революціонерів»).

У другій половині 1880-х років відійшов од соціалістичного руху та почав співпрацювати з таємною організацією «Польська ліга»

(«Liga Polska»), яка мала за мету відновити польську державу. Як член керівного органу Ліги приїхав 1887 р. до Варшави під ім'ям Міхала Борковського із завданням заснувати філію Ліги. Невдовзі як таємний емісар Ліги разом із З. Баліцьким і Я. Поплавським зумів зорганізувати Центральний комітет організації на підросійських землях Польщі (Komitet Centralny Ligi). Під різними псевдонімами дописував до варшавського тижневика «Głos» [26, 524], львівського часопису «Przegląd Społeczny» (виходив від січня 1886-го до липня 1887 р. за редакцією соціаліста Болеслава Вислоуха). За Франковою згадкою у статті «Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріали», Кобилянський під псевдонімом Borkowski друкував у тижневику «Głos» велику статтю «про польсько-руську колонію Адамполь, положену недалеко Скутарі на березі Малої Азії» [21:33, 350]. Також цього часу виїжджав до Одеси, щоб організувати молодіжне товариство «Zet» (Związek Młodzieży Polskiej); його філії засновували в багатьох містах, де навчалася польська молодь: Варшаві, Кракові, Львові, Києві, Харкові, Петербурзі, Москві [33, 89].

У липні 1890-го, повертаючись через Краків із Парижа, де відбувався III з'їзд проводу Польської ліги (Centralizacja Ligi Polskiej), перетинав кордон Російської імперії з фальшивим паспортом на ім'я австрійця Альбіна Райського. При обшуку (на кордоні між австрійською Галичиною і підросійським Королівством Польським) російські жандарми виявили в нього заборонену літературу й ув'язнили в Х корпусі варшавської цитаделі [25, 160]. Для Ліги це стало черговою втратою, бо Кобилянський був «невтомним, найактивнішим виконавцем партійної роботи, фактично єдиним постійним зв'язковим між центральним проводом Польської Ліги і краєм. Досвідчений, як мало хто, конспіратор, цього разу він не зумів вибратися з улаштованої йому пастки і зламався на слідстві» [33, 104]. У варшавській в'язниці на допиті погодився написати про свої переконання та розкрив деталі своєї діяльності. Так з'явилась «Докладна записка про польські й російські еміграційні товариства та про значення польського питання для внутрішньої та зовнішньої політики Росії» (1890), яку з метою пропаганди надрукували в підросійській Польщі. У «записці» негативно оцінив робітничий рух і свою участь у ньому. Відсидів рік у петербурзькій одиночній камері у в'язниці «Крести». Болеслав Лімановський, за словами Кирила Студинського, згадував, що Кобилянський, «засуджений на тяжку в'язницю в келії, вийшов із неї зламаний. Оминав опісля політичну роботу» [19, 112].

Відійшовши від соціалістичного руху, осів як спокійний урядовець у Петербурзі [27, 246], де легально мешкав під прізвиськом Котурницький (до 1900 р.). 1892 р. отримав посаду залізничного урядника [25, 160]. Франко писав, що «Котурницький-Борковський, за порученням котрогось російського міністра, дістав при якійсь залізниці посаду, яку ми назвали б сінекурою, — прочитувати газети й закреслювати в них усе, що пишуть про сю залізницю та її управу» [21:33, 351]. Опісля

переїхав на Волинь, де успадкував маєток. Імовірно, саме тут помер під час Першої світової війни [28, 50—51]. Документи про Кобилянського зберігалися в польському історичному музеї у швейцарському містечку Рапперсвіль [25, 160].

Александр Житінський (1941—2012) присвятив Кобилянському сьомий розділ «Еразм. Квітень 1880 року» історичної повісті «Призначення. Повість про Людвіка Варинського» (Москва, 1987), у якій висловив думку, що Кобилянський уважав Галичину своєю «революційною батьківщиною» [12].

Франко познайомився з Кобилянським під час досудового слідства у справі третього соціалістичного процесу в Галичині в 1877—1878 рр. (тоді на лаві підсудних побіч Франка й Кобилянського за належність «до одного тайного товариства» опинилися Михайло Павлик, його сестра Анна, Фелікс (Щасний) Сельський, Іван Мандичевський [21:33, 306]). На цьому процесі, за словами Франка, «зіпхано до купи людей, не знайомих між собою, і позасуджувано не за діла, а за погляди або навіть за те, що хтось посторонній говорив про нас...» [21:33, 306]. Франко знав Кобилянського під вигаданим ім'ям та прізвищем Михайла Котурницького, який приїхав до Львова 31 травня 1877-го й «замешкав у готелю Ланга, де зголосився під прізвищем Станислав Барабаш з Відня» [19, 59]. Фальшиве прізвище (Барабаш), за словами самого Кобилянського, давало привілеї — «вільну карту їзди, виставлену на се ім'я» [19, 101]. К. Студинський у розлогій розвідці про Франка — фігуранта соціалістичного процесу 1878 р., яку написав на основі копій судових актів, «зложених під доглядом Михайла Павлика» [19, 58], згадував, як дізнався справжнє прізвище Кобилянського: «Коли я збирав матеріали до своєї праці, звернувся був до співучасника тюрми Б. Лімановського [його ув'язнили 13 червня 1877 р. й випустили під заставу 800 гульденів 19 серпня [див.: 19, 64]. — О. С.], нині сенатора польського сойму у Варшаві, за споминами з пережитого тяжкого часу і дістав отсі короткі помічання...». Лімановський писав, що справжнє ім'я й прізвище Котурницького — Юліян Кобилянський, якого знав добре «і мав з ним близькі й заприязнені зв'язки. Був він щирий у своїх пересвідченнях, але нетолерантний супроти інших, а навіть деспотичний і з сеї причини поріжнився з багатьома своїми “однодумцями”» [19, 112]. Лімановський помилився щодо імені Кобилянського, однак назвав справжнє прізвище, завдяки чому згодом франкознавцям удалося встановити, що Котурницький — це конспіративне ім'я Еразма Кобилянського [див.: 18, 18; 5, 333; 2, 77]. М. Возняк уважав, що цей конспіративний псевдонім, який австрійські суди прийняли за справжнє прізвище, розкрив редактор газети «Naprząd» («Вперед»), польський соціалістичний діяч Е. Гекер у дослідженні «Historia socjalizmu w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim», надрукованому в газеті «Naprząd», а відтак відбиткою 1933 р. в Кракові [3, 134—136].

У згадуваній статті про О. Терлецького Франко писав про Кобилянського:

В маї 1877 р. приїхав до Львова молодий поляк, що замельдувався в готелі як Станіслав Барабаш. Він прибув із Женеви, мав з собою велику паку книжок, переважно російських, а також рекомендаційні листи від різних заграничних революціонерів до різних осіб, поляків і русинів. Він познайомився тут з Б. Лімановським, польським письменником, що, емігрувавши з Росії, жив у Львові... далі з Августом Скерлем, провідником робітницького товариства «Gwiazda». Пробиваючи два тижні у Львові, Ст. Барабаш бував у робітницьких польських товариствах «Gwiazda» і «Ognisko» (товариство друкарів), але ані книжок, привезених із-за границі, ані листів, адресованих до деяких руських студентів, не віддав [21:33, 341],

аж поки львівська поліція не заарештувала його. Про це незрозуміле зволікання згадав Драгоманов у листі від 3 лютого 1878 р. до російсько-го громадсько-політичного діяча Петра Лаврова, зауваживши, що засуджені потрапили в тюрму, зокрема, й через зволікання Кобилянського «з передачею листів, які він носив з собою 9 днів, поки не попався» [8, 467—468]. Чому Кобилянський не передав листи принаймні одному з адресатів, М. Павлику, пояснив Е. Гекер: Павлик саме в той час лежав хворий у шпиталі [27, 145].

Про деталі цього арешту згадував пізніше Б. Лімановський, який уважав, що Кобилянський найбільше посприяв поширенню соціалістичного руху в Галичині (щоправда, його роль називав «опосередкованою»). «Вислано його з Петербурга, щоб зав'язав стосунки з польськими, русинськими й російськими соціалістами за кордоном, але насамперед, щоб організувати перевезення до Галичини книжок, заборонених російською цензурою» [29]. Свою першу місію Кобилянський, на думку Лімановського, виконав добре: був у Женеві й Цюриху, налагодив там потрібні стосунки і привіз до Львова «багато російських книжок та видань Драгоманова». Їх Кобилянський мав переслати за кордон, у Російську імперію (куди саме — Лімановський не уточнив; очевидно, на територію Королівства Польського, можливо, до Варшави). По суті, ішлося про створення у Львові пункту приймання нелегальної літератури з Відня й Женеви. Це завдання виявилось складнішим, «але й тут удалося щось зробити. Знайшлися такі, що за відповідну плату зобов'язалися перенести книжки [через кордон. — О. С.] і доставити їх до вказаного місця, але вони вимагали, щоб їм давали не великі, а лише малі пачки» [29]. Тож Кобилянський мав багато роботи, до того ж у Львові купив багато польських книжок. Зачинившись у готельному номері, розподіляв книжки, складав їх у пачки та обшивав полотном. Готельна прислуга повідомила про підозрілого мешканця поліцію, яка змусила його відчинити двері й обшукала номер [29]. Саме тоді, за Франковим поясненням у згаданій вище статті, у польській періодиці розповсюджували інформацію про соціалістичну пропаганду у Східній Галичині й «московських агентів», які їздили краєм: «...тоді йшла війна між Росією й Турцією, і галицькі поляки боялися, щоб російська армія, йдучи повз галицькі границі, по дорозі не захопила й Галичину або бодай не викликала тут "гайдамаччини"...» [21:33, 341]. Ця інформація зумовила пильну увагу австрійської поліції до Кобилянського — за ним одразу встановили нагляд: поліційний ревізор доносив владі про те, кого

той відвідував, де бував і з ким спілкувався. На підставі цих доносів згодом обшукали помешкання Б. Лімановського, А. Скерле (Skerle), Г. Врублевського, Е. Бжезінського та ін. [19, 59]. 9 червня о 7-й ранку зробили обшук у Кобилянського: «Барабаш захопив із стола дві картки, які хотів насильно затримати, але йому їх відібрано. Опісля запечатано всі папери, знайдені в кімнаті, та забрано Барабаша на поліцію з трьома куфрами, чотирма паками і одною скринькою книжок. При ревізії знайдено в нього також револьвер, палицю із кинджалом і англійські пилочки до різання» [19, 59]. Поміж конфіскаату забрали два незаадресовані листи Драгоманова, що їх належало передати І. Мандичевському й М. Павликові (за обвинувальним актом прокуратури від 10 жовтня 1877 р., саме ці листи свідчили, що Кобилянський «є посланцем Драгоманова для ведення соціалістичної пропаганди в Галичині» [11, 60]). У тих листах, як зауважив Франко, «звичаем російських конспіраторів були повиписувані не лише численні назви знайомих, але говорилося також про різні плани й надії Драгоманова, що були в смішній диспропорції до сил і здібностей адресатів» [21:33, 342]. В одному з листів фігурувало й прізвище Франка. У примітках до публікації змісту цього листа Павлик зазначив, що оригінал утрачено, збереглося лише друковане резюме польською мовою, яке зробив для суду «перекладач Северин Васілевський» [17, 199]. Павлик переписав це резюме для себе із судових справ [5, 331], про нього знав і Франко, адже використав у статті про О. Терлецького 1902 р.

Тож цей лист без дати й адреси, як припустив Павлик, написаний перед 25 травня 1877 р. і «даний особисто Котурницькому»; проте, як засвідчив Павлик, «власти й доси не знають, що лист був до мене» [17, 200]. На початку листа Драгоманов схарактеризував Кобилянського: «Сей лист вручить Вам [М. Павлику. — О. С.] чоловік, якого тутешні мої приятелі вважають вірним. Він належить до кола російських соціалістів, а з роду поляк. Вихований на російській літературі і на російському соціалізмі» [17, 200]. Висловивши думку про розвиток соціалізму в Галичині, Драгоманов писав Павликові, що Франко (або ж сам Павлик) має поїхати до Сігету (сучасна Румунія), а потім до Мукачеве й Унгвару (угорська назва Ужгорода), де зможе записати пісні: «Треба одначе їхати з голими руками, без компрометуючих паперів, розпитувати людей, а зібрані етнографічні й економічні матеріали негайно надсилати в Галичину». Їх Драгоманов мав намір видати окремою збіркою [17, 201—202]. Коментуючи це прохання, Франко у статті «Д-р Остап Терлецький» дивувався, бо ні до того, ні після автор листа жодним словом не згадав про таку місію, до якої адресат, «не обзнайомлений ані з політикою, ані з історією, ані з економією, молодий слухач класичної філології, був зовсім не здібний» [21:33, 342—343]. Франко не знав, що думку про його подорож із підавстрійської Галичини до Угорської Русі, розділених австро-угорським кордоном, для розповсюдження журналу «Друг» Драгоманову «підкинув» Павлик [5, 333].

Хоча в листі Драгоманова майже всі прізвища були скорочені, поліція одразу зрозуміла, кого треба шукати. Як писав Сергій Єфремов,

під той непевний час поліції досить було найменшого «невизначного натякання чи навіть незрозумілого слова або необачної згадки про когось у перехопленому листі, щоб і автора листу, і адресата, і всіх, кого вони, листуючись, згадували, приточити до гурту ворогів ладу» [9, 49—50]. 9 червня 1877-го обшукали помешкання І. Мандичевського, 11 червня — Франка, після чого їх обох посадили у в'язницю карного суду [19, 60]. «Перших арештовано Мандичевського, мене, Павлика, теолога Заячківського, далі Леоніда Заклинського, Ів. Белея. Побігли телеграми до Відня. Тут арештовано Богу духа винного Барабаша, що дав був Котурницькому свій паспорт для їзди в Росію, і ще одного поляка Березінського» [21:33, 343]. «На підставі листів Драгоманова та доносів було проведено близько 80—100 домашніх обшуків, окрім Львова та Відня, майже по всій Галичині» [6, 181].

Директор поліції Тустановський прозвітував суду, що з листів, знайдених в «емісара» Котурницького, зрозуміло, що у Львові існує таємний гурток української молоді (члени — Мандичевський, Франко, Павлик, Олександр Заячківський), яким керує Драгоманов із Женеви. Його завдання — ширити в Галичині «проступну пропаганду комуністичних засад» і розповсюджувати книжки соціалістичного й революційного змісту [19, 62—63]. У статті про О. Терлецького Франко щодо цього іронізував: «По прокураторській теорії сам принцип соціалізму значить уже товариство, а що, як висловлявся прокуратор при розправі, тутешня власть нічого не знає про те товариство, то воно мусить бути тайним» [21:33, 347]. Доказового матеріалу, за словами Франка, було «нагромаджено на добрий віз», тому арештованим довелося кілька місяців просидіти в тюрмі, поки з ним не ознайомився слідчий суддя — «один із найглупіших і найлінівіших урядників львівського суду, Крігсайзен» [21:33, 343—344]. Слідство тривало майже пів року — до 10 жовтня 1877 р., бо «бракувало фактів, на які можна було оперти оскарження» [6, 185].

Перед судом 14 січня 1878 р. постали семеро осіб, серед яких лише двоє поляків — Кобилянський та А. Перебендовський, решта були українцями: побіч Франка, також Павлик, А. Павлик, Мандичевський, Щ. Сельський, О. Терлецький. На суді Кобилянський свідчив, що як прихильник соціалізму пропагував його в Російській імперії, а в межах Австрії начебто не агітував — «працював у соціалістичнім напрямі, оскільки на се дозволяли австрійські закони» [19, 100]. Підтвердив, що знав Драгоманова особисто, але нібито не відав, що той був автором листів, які він привіз до Львова. А навіть коли так, то ці листи не свідчили про «існування тайного товариства, а початкові літери М-й, Ф., П-к, ледве чи стосуються до Мандичевського, Франка або Павлика» [19, 101]. Проте суд мав щодо цього інші міркування. 21 січня 1878-го всіх підсудних визнали винними. Кобилянського посадили на 3 місяці в тюрму й зобов'язали виїхати за межі Австрії, Франка — «на шість тижнів строгого арешту і на кару 5 гульденів за недозволену кольпортажу [розповсюдження книжок. — О. С.], евентуально [у випадку несплати. — О. С.] на 24 години арешту» [19, 110]. Кобилянський вийшов на волю 21 квітня,

після чого поліція супроводила його до німецького кордону, а Франко — 5 березня 1878 р. [11, 79], відсидівши в тюрмі 8 місяців і 23 дні.

У передмові до епістолярію Драгоманова («Листи до Ів. Франка і інших. 1881—1886», 1906) чи не головним призвідником свого арешту адресат-упорядник називав Кобилянського:

...в липні 1877 р. мене арештували на підставі одної згадки в листі Драгоманова, адресованім не до мене, переданім через руки приїжджого польського емігранта Котурницького, який привіз був із собою значну масу (не знаю, для кого призначених) книжок і, пробувши два тижні в отелі, буваючи в польських товариствах і кружках, не знайшов часу повіддавати русинам адресовані до них листи, поки його разом з листами і книжками не накрила поліція [21:37, 188].

Роль, яку відіграв у соціалістичному процесі Кобилянський, для самого Франка та інших дослідників цього питання була незрозумілою. Студинський, аналізуючи поведінку Кобилянського, доречно запитував, чому той, приїхавши до Львова на 10 днів (прибув 31 травня, а зворотний квиток мав на 10 червня), не передав Павликові, Мандичевському чи Франку адресовані до них листи. «Можна сумніватися, чи Котурницький їх взагалі шукав. <...> Мимоволі родяться підозріння, що Котурницький уже тоді грав дуже неясну ролю та що йому — в ще менше ясних цілях, треба було авреолі мученика» [19, 75]. Михайло Грушевський припускав, що Котурницький, мабуть, «підійшов Драгоманова на його улюбленій ідеї — слов'янській соціалістичній федерації, польсько-українсько-російським помирненні на сім ґрунті», завдяки чому опальний емігрант поставився до нього «з повним довір'ям» і наділив місією розбудувати польсько-українську соціалістичну партію в Галичині [7, 155]. Але Кобилянський виявився чи то не надто відповідальним, бо, «приїхавши до Львова в маї 1877 р. ... протягом двох тижнів ходив собі по польських товариствах, робив знайомості, але книжок і листів, призначених студентам-українцям, не віддавав» [7, 155], а чи просто підставною особою, провокатором, що діяв в інтересах поляків.

Ким він був насправді — сказати важко. Наївний революціонер, що любив гратися в конспірацію, складати списки, носити отруту, штилети, англійські напильники і поводитися так, щоб викликати підозру, чи звичайний провокатор, який потрапив в коло зору Михайла Драгоманова, і той довірив йому передати якогось листа, що й стало причиною арешту [5, 333—334].

Франко схилився до другого варіанта, адже саме для українців цей процес мав найважчі наслідки: через знайдені в Кобилянського листи «по домах русинів» було зроблено найбільше ревізій і конфісковано багато книжок та паперів; тодішні «галицькі верховоди» зробили все для того, щоб викликати в центральній владі враження, «що вся Галицька Русь підточена соціалізмом, що всяке розширення прав руського народу, руського селянства грозить небезпекою державі, церкві, власності, і що одинокою опорою тих святощів є польська шляхта» [21:33, 349]. Як зауважив Ярослав Грицак, польський слід у цій справі швидко замінили на «руський», а той факт, що Кобилянський у судовій промові як поляк по-

дав руку «русинам» і зазначив, що між соціалістами зникне національна неприязнь, бо вони є ворогами всякої експлуатації і всього рабства, дослідник схильний уважати театральністю судового процесу [6, 184, 490] (про виступ Кобилянського на суді див.: [29; 27, 221—222; 19, 112]).

Підозру щодо особи призвідця арештів, на думку Франка, викликала й та обставина, що, попри суворий вирок суду «видалити» польського емісара за кордони Австрії із заборонаю будь-коли повертатися, уже через рік його бачив у Львові той самий комісар поліції, який заарештував Кобилянського 1877 р., але цього разу його ніхто не затримав [21:33, 350]. Пізніше Кобилянський кілька разів приїжджав до Львова, де, як твердив Франко, 1884 р. під псевдонімом Michałko (насправді — Muchałko) «видав окремою брошурою кілька віршів українською мовою і латинкою, навіяних гарячими й дружніми розмовами з одеськими українофілами. Нащо потрібна була йому ця брошура і куди поділось її видання, яке, мабуть, зовсім не було пущене в продаж, сього я не знаю», — зазначив Франко [21:33, 350].

Збірка «Ukrainki» справді вийшла у Львові, але не 1884-го, а 1886 р. [30]. До неї ввійшли 13 українських поезій, надрукованих латинськими літерами за польським алфавітом. Твердження Франка про авторство Кобилянського хибне; на переконання М. Возняка, так підписувався польський українофіл Михайло Грекк-Слугоцький [3, 136]. Автором «Українок» справді був Михайло Грекк, але не Слугоцький, а Правджич (Michał Grekk Prawdzic, 1851—1901) — історик, поет, художник-аматор, колекціонер, що народився в польській шляхетській родині в с. Безіменне Бердичівського повіту. Мешкав у Немирові, Вінниці, де, зокрема, був педагогом, збирав польські старожитності, перекладав польську поезію на українську, бо хотів піднести її до рівня літературної мови [24, 572]. Видана у Львові його поетична збірка «Ukrainki», очевидно, вийшла дуже малим накладом, бо була «великою рідкістю», «навіть приятель автора, Віктор Гомулицький [Gomulicki. — О. С.] не бачив її, лише читав кілька віршів у рукописі» й уважав їх дуже витонченими та мелодійними [24, 572].

Три вірші із цієї збірки, стилізовані під народнопісенну любовну лірику, передруковано кирилицею у виданні «Українською музою натхненні (Польські поети, які писали українською мовою)» [20]. Роман Кирчів у вступній статті так характеризував поезію цього автора: «Запізнілим романтичним козакофільством віє від збірки українських віршів польського українофіла Михайла Грекк-Слугоцького, виданої під псевдонімом “Михалко”» [20, 37]. А у примітках зазначено, що «змістом і формою українські вірші цього автора дуже нагадують українофільські писання польських поетів-романтиків» [20, 298]. Збірка зберігається в бібліотеці українського бібліографа Михайла Комарова [1, 234].

У статті про О. Терлецького Франко також згадував, що в 1880-х Кобилянський надіслав йому з Кракова свою статтю «Mickiewicz i Puszkina pod romnikiem Piotra W[ielkiego]», опубліковану в польській щоденній газеті «Nowa Reforma» й окремою брошурою, «де протес-

товано проти угодних поглядів Спасовича» [21:33, 350]. Ішлося про виступ історика польської літератури, поляка Владзімежа (рос. Владимир) Спасовича навесні 1879 р. в Кракові на святкуванні 50-річчя творчості польського письменника Юзефа Ігнація Крашевського, де оратор обґрунтовував «братерство двох народів» — російського і польського. На цю тему він згодом оприлюднив статтю «Пушкин и Мицкевич у памятника Петра Великого» (Вестник Европы. 1887. Кн. 4), у якій схарактеризував взаємини двох поетів та їхні погляди на історичні долі Росії та Польщі [21:33, 499]. Імовірно, Франко мав на увазі статтю «Mickiewicz i Puszkina. Z powodu obchodu Puszkina w Petersburgu (List z Rosyi)» (Kraków: Wydawnictwo «Nowej Reformy», 1887), підписану криптонімом АВС. Перевірити прізвище автора не вдалося: словники не фіксують такого криптоніма Кобилянського. На основі чого Франко виснував, що він її автор, — невідомо. Можливо, сам Кобилянський повідомив про це мемуариста. Хоча Франко помилково приписував йому й авторство збірки «Ukrainki».

В архіві збереглися два листи Кобилянського до Франка, написані в серпні 1886 р. польською мовою нерозбірливим почерком¹. Наприкінці липня 1886-го Кобилянський приїхав до Львова й хотів зустрітися з «дорогим колегою» у справах, що стосувалися їх обох. У першому листі від 6 серпня через дружину Болеслава Вислоуха (у якого Кобилянський, очевидно, тимчасово мешкав) Марію Вислоух прохав Франка приїхати до Львова, однак із письмової відповіді останнього зрозуміло, що це було неможливо [12, арк. 379]. Від 17 липня орієнтовно до 20 серпня Франко із дружиною відпочивав на Бойківщині — у с. Дидьові Турківського повіту [15, 483—485] (тепер на місці села, звідки за радянського часу виселено мешканців, — українсько-польський кордон). «Очевидно, пригадуєте собі наше знайомство в 1877 р. Купу років, як то кажуть, ми не бачилися. Дуже шкодую, що не можу з Вами особисто поговорити, щоб розповісти Вам цікаві подробиці про Вашу Громаду в Одесі. Там Вас чекали у травні цього року» [12, арк. 379], — писав Кобилянський, заохочуючи адресата туди все ж таки поїхати й нав'язати потрібні контакти.

Франко справді планував побувати в Одесі у травні 1886-го, про що листовно сповіщав Елізу Ожешко 31 березня того ж року («По великодніх святах я збираюсь їхати до Росії, а іменно до Києва і Одеси» [21:49, 51]) і Драгоманова 6 квітня 1886-го [21:49, 53]. Про намір поїхати до Одеси разом із майбутнім чоловіком згадувала й Ольга Хоружинська в листах до нього від 11 березня й 6 квітня 1886 р. [22, 157, 159]. Як пояснює Лариса Чернишенко, наречені мали намір відвідати в Одесі Ольжиного двоюрідного діда по матері Іллю Федоровського, щоб отримати благословення. Однак подорож не відбулася. З недатованого листа І. Федоровського до внучки зрозуміло, що основною причиною «була відмова самого діда прийняти їх у себе» [22, 196].

¹ За відчитання цих епістол висловляю подяку науковому співробітнику Інституту Івана Франка НАНУ Юрієві Прохаську.

Мабуть, Кобилянський знав про плани Франка видавати журнал «Поступ», адже писав, що коли той готуватиме таке видання й надсилатиме його до Одеси, то йому можуть посприяти «статтями і грошима», бо «є там кілька поважних літературних кіл» [12, арк. 380]. Для адресата це не було новиною: дещо пізніше, у листопаді того ж року, він надіслав проспект «Поступу» одному з лідерів одеської Громади М. Комарову, запрошував його до співпраці [21:49, 86].

Основною причиною листа Кобилянського було прохання написати передмову до поетичної збірки «Українкі», яка найближчим часом мала вийти у Львові (адресант додав до листа рукопис). Ім'я автора він не розкрив, однак указав, що це його «знайомий з України» (тобто з Наддніпрянщини), «добре відомий в Одеській Громаді» [12, арк. 380—381]. Передмова мала бути з політичним акцентом на потребі єднання поляків із «русинами», тобто українцями. «Книжка та буде на Україні, і така передмова мала би значення й показувала б, що галицькі русини поділяють думки автора “Українок”» [12, арк. 381]. Ось приклад таких віршованих «думок»: «Myb mohły z Lachamy żyty — / Razom jisty — razem rytu / Під jednym sydity dachom» [30, 8]. Підписатися Франко мав би своїм прізвищем (у той час він часто підписував свої художні твори і статті в галицькій пресі псевдонімом Мйрон [див.: 16, 38]). Також Кобилянський прохав письменника виправити можливі друкарські та стилістичні помилки, замінити слова з огляду на естетику тощо — автор збірки наче дозволив утручатися в текст [12, арк. 380—381]. Виправлену коректуру Франко мав надіслати на адресу Марії Вислоух. Насамкінець автор листа прохав нікому не розповідати про те, що він у Львові, а саму епістолу, прочитавши, знищити. Підпис доволі фамільярний: «Обіймаю Вас тепло і доброзичливо. Ваш Міхал Котурницький» [12, арк. 382]. Виникає враження, що адресант з адресатом мав дружні взаємини, хоча насправді — ні; це видно з Франкової статті про Терлецького, де він принагідно, без сентиментів згадав про Кобилянського як непевну особу, що відіграла незрозумілу роль у соціалістичному русі Галичини.

У другому, значно коротшому, листі від 13 серпня 1886-го Кобилянський висловив занепокоєння мовчанкою «дорогого колеги», ще раз нагадав про своє прохання й жадав якнайшвидшого відпису, бо за коректуру вже допоминалися з друкарні. Підпис: «Тисну Вашу руку по-товариськи. Ваш Міхал» [13, арк. 523].

Франко не написав передмови (книжка вийшла без неї) і не зробив коректури. Можливо, тому, що під час весільної подорожі не листувався. Лише повернувшись до Львова наприкінці серпня, написав два листи — до Драгоманова й Олени Пчілки [21:49, 72—74]. Виправлення, які прохав зробити Кобилянський у листі від 6 серпня, так і залишилися без уваг: очевидно, книжка вийшла без редагування. Наприклад, Кобилянський писав, що на с. 8 рукопису потрібно внести зміни у віршовий рядок: «Ne znawszy żalowi mi(a)gu» [12, арк. 381]. У надрукованій книжці цієї зміни немає (див. вірш «Tęcze bystro Dnię hlibokij» [30, 7—8]). Однак Кобилянський також у листі від 6 серпня запитував Франка, чи замінити

слово «ляський» в авторській присвяті збірки: «Тобі, мати Україно, / І Тобі Ляський сину» [12, арк. 381]. В оригіналі присвята інша: «Тобі, мати Україно, / Й Тобі — русинський сину» [30, 3]. Може, Кобилянський сам зробив це «політкоректне» виправлення.

Оскільки він планував перебувати у Львові недовго — приблизно до 20 серпня [12, арк. 380], то розминувся із Франком. Імовірно, до того часу віддав рукопис у друкарню. Видрукуваної книжки Франко, мабуть, не бачив [див.: 21:33, 350]. Зміст збірки, її мова одразу зраджує польськомовного автора. Навіть якби обставини склалися інакше, сумнівно, що письменник послухався б Кобилянського й написав потрібну тому передмову. Франко навіть не знав прізвища автора збірки, та й самі вірші були невисокої проби. Урешті, з прохання адресанта видно, що йому йшлося радше про політику (демонстрацію братерства українців із поляками), ніж про поезію.

Через рік він іще раз приїхав до Львова й хотів побачитись із Франком, але знову розминувся. Як видно з листа Ольги Франко до чоловіка від 29 червня (11 липня за н. ст.) 1887 р., Кобилянський заходив у гості до письменника, однак не застав його вдома (Франко тоді як кореспондент газети «Kurjer Lwowski» перебував у Тернополі на етнографічній виставці). «Котурницьки[й], що жив у Вислоухів, теж приніс книжки, виїхав (по розпорядженню поліції) зі Львова в «Немець»» [22, 161]. Про які саме книжки йшлося — невідомо; незадовго до цього, 1 червня 1887-го, Франко отримав у Вищому крайовому суді книжки й рукописи, конфісковані в нього 10 років тому — під час арешту 1877-го, усього 30 назв [11, 115—118]. Книжки повернули на Франкове прохання, написане до Львівського крайового карного суду, 15 грудня 1886 р. [11, 115]. Тож, можливо, візит Кобилянського якимось був пов'язаний із соціалістичним процесом.

Згадав Франко про нього й у пізнішій статті «В інтересі правди» (Учитель. 1913. № 3), що була відповіддю на публічну працю Івана Ющишина «Іван Франко як педагог (з нагоди 40-літнього ювілею літературної діяльності)» (Учитель. 1913. № 1—4). Спростовуючи деякі «неправдиві відомості», що їх Ющишин почерпнув із праць М. Возняка «Іван Франко» (Ілюстрований народний календар Товариства «Просвіта» на звичайний рік 1913. Львів, 1913) і Сергія Єфремова «Іван Франко» [9], автор уточнив терміни свого перебування у в'язниці через процес 1877—1878 рр. і запевняв, що жодного таємного товариства «не могло бути між оскарженими, з яких один, і то головний (Михайло Котурницький гесте Борковський) був родом із Росії, а тільки проїздом із Женеви до Росії зупинився на кілька днів у Львові і був ув'язнений, не бачившись перед тим ніколи з жодним із оскаржених» [21:39, 227—231].

Отже, з Кобилянським Франко запізнався у зв'язку з третім у Галичині соціалістичним процесом 1877—1878 рр., проте, як свідчить збережене листування, вони спілкувалися ще й у другій половині 80-х років. Ці спорадичні контакти відбувалися (мабуть, виключно) з ініціативи Кобилянського, який відкрито намагався використати Франка для пропагандистських цілей: можливо, уважав його ідеологічним побратимом, надсилав свої праці. Однак письменник ігнорував увагу до власної осо-

би й листовну фамільярність Кобилянського, у пізніших статтях висловлювався про нього доволі стримано, навіть із неприхованою недовірою. Можливо, саме тому й приписав йому авторство збірки «Ukrainki», бо не повірив в історію про міфічного автора, «добре відомого в Одеській Громаді». З історичної перспективи бачимо, що Франко мав рацію, коли із застереженням ставився до цього «польського емісара». Адаже ті злощасні листи до Павлика, які Кобилянський привіз із Женеви від Драгоманова й чомусь не спромігся їх передати адресатові, відіграли фатальну роль у Франковому особистому і професійному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотека М. Ф. Комарова: Каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького / упоряд. Н. А. Бродецька, Н. О. Яцун. Одеса, 2014. 322 с.
2. *Братель С.* Арешти Івана Франка // Ідейний провідник української нації: До 160-річчя від дня народження І. Я. Франка / укладач Гах Й. М. Івано-Франківськ, 2016. С. 76—80.
3. *Возняк М.* Хто спричинив арештування Франка й товаришів 1877 р.? // Життя і знання. 1936. № 5. Травень. С. 134—136.
4. «Вперед!» 1873—1877. Матеріали из архива В. Н. Смирнова: В 2 т. / отобрал, снабдил прим. и очерком истории «Вперед» Б. Сапир. Т. 1: История «Вперед!». Дордрехт, 1970.
5. *Горак Р., Гнатів Я.* Іван Франко / Львівський національний університет ім. Івана Франка. [Б. м.]: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 469 с.
6. *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856—1886). Київ, 2006. 632 с.
7. *Грушевський М.* З починів українського соціалістичного руху: Начерки і фрагменти // *Грушевський М.* Твори. У 50 т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; голов. ред, П. Сохань. Львів: Світ, 2009. Т. 9: Серія «Історичні студії та розвідки (1917—1923)». С. 86—198.
8. *Драгоманов М. П.* Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 2 / ред. тому О. Я. Лисенко, упоряд. та прим. І. С. Романченка і В. В. Лисенко. 592 с.
9. *Єфремов С.* Іван Франко: Критико-біографічний нарис. Вид. 2-ге, з додатками. Київ: Слово, 1926. 256 с.
10. *Житинський А.* Предназначение. Повесть о Людвике Варыньском [Глава седьмая: Эразм. Апрель 1880 года] // КуЛиб. URL: <https://coollib.com/b/566576-aleksandr-nikolaevich-zhitinskiy-prednaznachenie-povest-o-lyudvike-varyynskom> (1.05.2022).
11. Іван Франко. Документи і матеріали 1856—1965. Київ: Наукова думка, 1966. 540 с.
12. [Кобилянський Е. Лист до І. Франка від 6 серпня 1886 р.] // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3: Франко І. Я. (1856—1916). № 1608.
13. [Кобилянський Е. Лист до І. Франка від 13 серпня 1886 р.] // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3: Франко І. Я. (1856—1916). № 1615.
14. *Масанов И. Ф.* Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей: В 4 т. / ред. Б. П. Козьмин. Москва: Всесоюзная книжная палата, 1960. Т. 4: Новые дополнения к алфавитному указателю псевдонимов. Алфавитный указатель авторов. 558 с.
15. *Мороз М.* Літопис життя і творчості Івана Франка / авт. передм.: М. Жулинський, М. Шалата; редкол.: М. Жулинський (голова) та ін. У 3 т. Т. 1: 1856—1886 / наук. ред. Г. Бурлака. Львів: АРТОС, 2016. 572 с.
16. *Нахлік Є.* Віражі Франкового духу: Світогляд. Ідеологія. Література. Київ: Наукова думка, 2019. 638 (1) с.

17. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. (1876—1895): У 8 т. Т. 2. (1876—1878). Чернівці: Руська Рада, 1910. 317 с.
18. Сімович В. Іван Франко. Його життя та діяльність. 3-тє вид. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1966. 111 с.
19. Студинський К. Іван Франко і товариші в соціалістичнім процесі 1878 р. // Україна. 1926. Кн. 6. С. 56—114.
20. Українською музою натхненні (Польські поети, які писали українською мовою) / упорядкув. та прим. Р. Ф. Кирчіва та М. П. Гнатюка. Київ: Радянський письменник, 1971. 304 с.
21. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наукова думка, 1976—1986.
22. Чернишченко Л. Листи Ольги Хоружинської до Івана Франка // Науковий вісник Музею Івана Франка. Львів: Каменяр, 2001. Вип. 2. С. 145—207.
23. Члены «Народной Воли» и др. народнических организаций [буква «К»] // Хронос. Ред. В. Румянцев. URL: http://www.hrono.ru/biograf/bio_n/narvolak.php (21.03.2022).
24. Dembińska M. Grekk Michał Prawdzic // Polski słownik biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1959—1960. W 53 t. T. 8: Girdwoyń Michał — Gross Adam. S. 572.
25. Dobrowolski H. Kobylański Erasm // Polski słownik biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1967—1968. W 53 t. T. 13: Klobassa Zręcki Stanisław — Kopernicki Franciszek. S. 159—161.
26. «Głos»: 1886—1899: Bibliografia zawartości / w zespole pod kier. M. Stokowej oprac. Z. Biłek, M. Kukulska i R. Loth. Wrocław, 1955. 571 s.
27. Haecker E. Historia socjalizmu w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim. Kraków, 1933. T. 1: 1846—1882 (z 27 fotografiami). 294 s.
28. Liga Narodowa (1893—1928). Wybor relacji / wybor, wstęp i opracowanie: T. Sikorski, A. Wątor. Warszawa, 2015. 406 s.
29. Limanowski B. Wspomnienia z pobytu w Galicji (zaczątki obecnego ruchu socjalistycznego) // Z pola walki. Zbiór materiałów tyczących się polskiego ruchu socjalistycznego. Londyn: Nakładem Polskiej Partii Socjalistycznej, 1904. URL: <http://lewicowo.pl/wspomnienia-z-pobytu-w-galicji-zaczatki-obecnego-ruchu-socjalistycznego/> (20.04.2022)
30. Mychalcko. Ukrainki. Lwiw: Nakładom Kłymentyna Huczkwoskoho, 1886. 28 [1] с.
31. Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących. T. 3: Wykaz nazwisk pisarzy / opracował Adam Bar. Kraków: Gebethner i Wolff, 1938. 150 s.
32. Spiechowicz W. Z dziejów krakowskiego seminarium nauczycielskiego (Pierwsza organizacja socjalistyczna w Krakowie) // Rocznik naukowo-dydaktyczny. Zesz. 20: Historia. Kraków, 1965. S. 137—174.
33. Śladkowski W. Liga Polska — reminiscencje wydarzeń sprzed lat 120 // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin, 2006. Vol. 61. Sectio F, Historia. S. 79—116.
34. Śliwa M. Bolesław Limanowski: Człowiek i historia. Kraków: WSP, 1994. 172 s.

Отримано 12 травня 2022 р.

REFERENCES

1. Brodetska, N. A., & Yatsun, N. O. (Ed.). (2014). *Biblioteka M. F. Komarova: Katalog kolekciji Odeskoj natsionalnoj naukoj biblioteki im. M. Horkoho*. Odesa. [in Ukrainian]
2. Bratel, S. (2016). Areshty Ivana Franka. In Y. Hakh (Ed.), *Ideinyi providnyk ukrajinskoj natsii: Do 160-ričchia vid dnia narodzhennia I. Ya. Franka* (pp. 76—80). Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]
3. Vozniak, M. (1936). Khto sprychynyv areshtuvannia Franka y tovaryshiv 1877 r.? *Zhyttia i znannia*, 5, 134—136. [in Ukrainian]
4. Sapor, B. (Ed.). (1970). *“Vpered!” 1873—1877. Materialy iz arkhiva V. N. Smirnova* (Vols. 1—2, Vol. 1). Dordrecht. [in Russian]
5. Horak R., & Hnativ, Ya. (2004). *Ivan Franko*. [Lviv]: Vydavnychy tsentr LNU im. Ivana Franka. [in Ukrainian]

6. Hrytsak, Ya. (2006). *Prorok u svoii vitchyzni: Franko ta yoho spilnota (1856—1886)*. Kyiv. [in Ukrainian]
7. Hrushevskiy, M. (2009). Z pochyniv ukrainskoho sotsialistichnoho rukhu: Nacherky i frahmenty. In M. Hrushevskiy, *Tvory* (P. Sokhan, Ya. Dashkevych, & I. Hyrych, Eds.; Vols. 1—50, Vol. 9; pp. 86—198). Lviv: Svit. [in Ukrainian]
8. Drahomanov, M. P. (1970). *Literaturno-publitsychni pratsi* (O. Ya. Lysenko, I. S. Romanchenko, & V. V. Lysenko, Eds.; Vols. 1—2, Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
9. Yefremov, S. (1926). *Ivan Franko: Krytyko-biohrafichnyi narys* (2nd ed.). Kyiv: Slovo. [in Ukrainian]
10. Zhytynskiy, A. Prednaznachenie. Povest o Liudvike Varynskom [Glava sedmaia: Erazm. Aprel 1880 hoda]. *KulLib*. <https://coollib.com/b/566576-aleksandr-nikolaevich-zhitinskiy-prednaznachenie-povest-o-lyudvike-varynskom> [in Russian]
11. *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856—1965*. (1966). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
12. Kobyłański, E. (1886, August 6). [Letter to I. Franko]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 3, Folder 1608). Kyiv, Ukraine. [in Polish]
13. Kobyłański, E. (1886, August 13). [Letter to I. Franko]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 3, Folder 1615). Kyiv, Ukraine. [in Polish]
14. Masanov, I. F. (1960). *Slovar pseudonimov russkikh pisatelei, uchennykh i obshchestvennykh deiatelei* (B. P. Kozmin, Ed.; Vols. 1—4, Vol. 4). Moscow: Vsesoiuznaia knizhnaia palata. [in Russian]
15. Moroz, M. (with Zhulynskiy, M., & Shalata, M.). (2016). *Litopys zhyttia i tvorchosti Ivana Franka* (Vols. 1—3, Vol. 1). Lviv: ARTOS. [in Ukrainian]
16. Nakhlik, Ye. (2019). *Virazhi Frankovoho dukhu: Svitobliad. Ideolohiia. Literatura*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
17. Pavlyk, M. (Ed.). (1910). *Perepyaska Mykhaila Drahomanova z Mykhailom Pavlykom. (1876—1895)* (Vols. 1—8, Vol. 2). Chernivtsi: Ruska Rada. [in Ukrainian]
18. Simovych, V. (1966). *Ivan Franko. Yoho zhyttia ta diialnist* (3rd ed.). Munich: Dniprova khvyliia. [in Ukrainian]
19. Studynskiy, K. (1926). Ivan Franko i tovaryshi v sotsialistichnym protsesi 1878 r. *Ukraina*, 6, 56—114. [in Ukrainian]
20. Kyrchiv, R. F., & Hnatiuk, M. P. (Eds.). (1971). *Ukrainskoiu muzoiu natkhnenni (Polski poety, yaki pysaly ukrainskoiu movoiu)*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. [in Ukrainian]
21. Franko, I. (1976—1986). *Zibrannia tvoriv* (Vols. 1—50). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
22. Chernyshenko, L. (2001). Lysty Olhy Khoruzhynskoi do Ivana Franka. *Naukovyi visnyk Muzeiu Ivana Franka*, 2, 145—207. [in Ukrainian]
23. Rumiantsev, V. (Ed.). Chleny “Narodnoi Voli” i drugikh narodnicheskikh orhanizatsii [bukva “K”]. *Khronos*. http://www.hrono.ru/biograf/bio_n/narvolak.php [in Russian]
24. Dembińska, M. (1959—1960). Grekk Michał Prawdzic [Grekk Mykhailo Pravdzich]. In *Polski słownik biograficzny* (Vols. 1—53, Vol. 8; p. 572). Wrocław; Warszawa; Kraków. [in Polish]
25. Dobrowolski, H. (1967—1968). Kobyłański Erazm. In *Polski słownik biograficzny* (Vols. 1—53, Vol. 13; pp. 159—161). Wrocław; Warszawa; Kraków. [in Polish]
26. Stokowa, M., Biłek Z., Kukulska, M., & Loth, R. (Eds.). (1955). “Głos”: 1886—1899: *Bibliografia zawartości*. Wrocław. [in Polish]
27. Haecker, E. (1933). *Historja socjalizmu w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim* (Vol. 1: 1846—1882). Kraków. [in Polish]
28. Sikorski, T., & Wątor, A. (Eds.). (2015). *Liga Narodowa (1893—1928). Wybor relacji*. Warszawa. [in Polish]
29. Limanowski, B. (1904). Wspomnienia z pobytu w Galicji (zaczątki obecnego ruchu socjalistycznego). In *Z pola walki. Zbiór materiałów dotyczących się polskiego ruchu socjali-*

- stycznego. Londyn: Nakładem Polskiej Partii Socjalistycznej. <http://lewicowo.pl/wspomnienia-z-pobytu-w-galicji-zaczatki-obecnego-ruchu-socjalistycznego/> [in Polish]
30. Mychałko. (1886). *Ukrainki*. Lwów: Nakładem Kłymentyna Huczkwosko. [in Polish]
  31. Bar, A., Godłowski, T., Wisłocki, W. (Eds.). (1938). *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących* (Vols. 1—3, Vol. 3). Kraków: Gebethner i Wolff. [in Polish]
  32. Spiechowicz, W. (1965). Z dziejów krakowskiego seminarium nauczycielskiego (Pierwsza organizacja socjalistyczna w Krakowie). *Rocznik naukowo-dydaktyczny*, 20, 137—174. Kraków. [in Polish]
  33. Śladkowski, W. (2006). Liga Polska — reminiscencje wydarzeń sprzed lat 120. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 61, 79—116. [in Polish]
  34. Śliwa, M. (1994). *Bolesław Limanowski: Człowiek i historia*. Kraków: WSP. [in Polish]

Received 12 May 2022

Oleksandra Salii, PhD
Ivan Franko Institute
18 Drahomanova st., Lviv, 79005
e-mail: oleksandra.salii@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0243-2184>

MYKHAILO KOTURNYTSKYI (RECTE ERAZM KOBYLIANSKYI) IN THE CONTEXT OF RELATIONS WITH IVAN FRANKO

The paper refers to the Polish social and political figure of the 2nd half of the 19th — the early 20th century — Erazm Kobylanskyi. He was an emissary and a socialist and played a negative role in the life of Ivan Franko. Because of the E. Kobylanskyi I. Franko became one of the defendants in a high-profile trial of the socialists in Galicia in 1878. The paper outlines biography of this person, little known to Ukrainian researchers. Due to the fact that Kobylanskyi was a conspirator and had many aliases, not all circumstances of his life have been clarified yet. The researcher managed to find out some details of his biography in the memoirs of his contemporaries.

The main part of the study is focused on the issue of life contacts of I. Franko and E. Kobylanskyi. They met in connection with the pretrial investigation in the case of the socialist process in Galicia: that's why an attention is also paid to certain aspects of this issue (in particular, the topic of socialism in Galicia of the 1870s, the trial of Franko and other accused). Franko himself never learned the real surname of Kobylanskyi and believed that he was dealing with Mykhailo Koturnytskyi (it was the most often used pseudonym of Kobylanskyi in Galicia).

Polish authorities in Galicia of those days accused I. Franko of participating in a secret socialist society, in fact because of a letter by M. Drahomanov, which Kobylanskyi secretly brought from Switzerland to Lviv and had to pass it to M. Pavlyk. Can be considered as a matter of chance the fact that the police confiscated those letters? Could Kobylanskyi be a figurehead? The paper proposes answers to these questions with reference to reputable researchers and articles by Ivan Franko.

Also, the study provides an analysis of the handwritten letters of Erazm Kobylanskyi to Ivan Franko from 1886. It is found out who was the author of the poetry collection "Ukrainki", published in 1884 in Lviv under the pseudonym Mychałko (Ivan Franko thought it was Kobylanskyi but was wrong).

Keywords: socialism, lawsuit against socialists in 1878, Galicia, biography, conspiracy, pseudonym, Poles, Ukrainians.